

Орг. јед.	Број	Датум	Вредност

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Нишу, на седници одржаној 20. јануара 2016. године, донело је одлуку (бр. 38/I-5-1-01) о образовању Комисије за оцену и одбрану урађене докторске дисертације кандидаткиње Гордане Гарић Петровић, магистра историје, под називом **ПОЉОПРИВРЕДА СРБИЈЕ ОД 1878. ДО 1912. ГОДИНЕ**. Након упознавања са садржином докторске дисертације, Комисија подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ

Обим и структура докторске дисертације

Докторска дисертација Гордане Гарић Петровић има укупно 443 странице текста. Основни текст је написан на 429 страница, а списак извора и литературе заузима 14 страница. Рукопис дисертације је подељен на увод, три поглавља, закључак и списак извора и литературе.

У Уводу (1-5), кандидаткиња је дала преглед историјских извора и оцену постојеће литературе на основу којих је написана докторска дисертација, сажето се осврнула на предмет истраживања и изнела главне резултате досадашњих истраживања.

Докторска дисертација се састоји од три тематске целине, које су подељене на више потпоглавља. Прво поглавље **Природни и друштвени предуслови за развој пољопривреде** (6-78), је подељено на 15 потпоглавља: Положај и површина (7), Рељеф (8-9), Педолошки састав (10-12), Хидрографија (13-15), Клима (16-21), Сеоска насеља, земљишни фонд и становништво (22-36), Сеоско становништво (37-38), Популациона динамика (38-47), Структура сеоског становништва (48-63), Сеоско домаћинство (64), Пољопривредне зграде (64-74) и Пољопривредни радови (74-78). Друго поглавље насловљено **Држава и модернизацијски процеси у пољопривреди** (79-149) има 14 целина: Одељење за земљорадњу и сточарство (Одељење за пољску привреду и ветеринарство) (80-86), Државне установе у области пољопривреде Топчидерска економија (87-90), Државна ергела (Државни сточарски завод од 1903. године) (90-93), Пољопривредна настава (94-105), Пољопривредне станице (105-107), Расадници (108-111), Српско пољопривредно друштво (112-114), Земљорадничке задруге (115-121) и Законодавна делатност у пољопривреди 1878.-1912. године (122-149). Треће поглавље **Пољопривредна производња** (150-420), састоји се од следећих потпоглавља: Земљорадња (151), Ратарство (151-182), Воћарство (183-226), Виноградарство (227-242), Повртарство (243-252), Сточарство (253-341), Пчеларство (342-368), Живинарство (369-389), Трговина стоком (390-394) и Производња и промет сточарских производа (395-420).

Закључак (294-297) је кандидаткиња написала као сопствено виђење и оцену пољопривреде српске државе од 1878. до 1912. године. **Списак извора и литературе** (430-443) садржи у првом делу списак коришћених архивских фондова и збирки и објављених историјских извора. Списак литературе састоји се од 171. библиографске јединице и обухвата релевантне радове аутора који су се бавили овом темом у оквиру ширих истраживања.

Анализа докторске дисертације

Предмет истраживања докторске дисертације мр Гордане Гарић Петровић је пољопривреда српске државе од стицања независности на Берлинском конгресу 1878. године до почетка Првог балканског рата 1912. године. Тема доктората је из домена привредне историје, јер је пољопривреда представљала основну грану српске привреде током 19. и у првим годинама 20. века. До почетка Првог балканског рата највећи део становништва Србије, око 85 %, живео је на селу и издржавао се од земљорадње и сточарства. Упркос значају, пољопривреда Србије у наведеном периоду није у довољној мери обрађена у историографији. Поједини истраживачи бавили су се само одређеним проблемима или историјом пољопривреде појединих подручја, најчешће у радовима или поглављима монографија посвећеним регионалној историји.

Кандидаткиња је као циљ истраживања поставила да истражи и објасни промене које су захватиле све гране српске пољопривреде и да, у највећој могућој мери објасни и реконструише улогу државе у модернизацијским процесима који су захватили српско село на прелазу векова и оцени успешност аграрне политике Краљевине Србије. Овом докторском дисертацијом кандидаткиња је истраживала један од најзначајнијих периода у историји српске пољопривреде и указала на промене и процесе који су означили почетак трансформације традиционалне у модерну пољопривредну производњу.

Прво поглавље докторске дисертације **Природни и друштвени предуслови за**

развој пољопривреде кандидаткиња је посветила природним и друштвеним условима у којима се развијала пољопривреда Краљевине Србије. Она је указала на производни потенцијал земљишног фонда, климатске и хидрографске услове, описала главне типове сеоских насеља и утврдила њихов удео у укупном броју

насеља у Србији. Посебну пажњу Гордана Гарић Петровић посветила је сеоском атару, приватном и државном земљишту, односу обрађеног и необрађеног земљишта и организацији пољопривредне производње у оквиру домаћинства.

Друго поглавље **Држава и модернизацијски процеси у пољопривреди** (79-149) бави се улогом државе у развоју пољопривреде. Кандидаткиња се потрудила да што је више могуће осветли и објасни улогу државе у модернизацијским процесима који су захватили српско село на прелазу векова и успешност њене аграрне политике. Она је акценат ставила на истраживања која су се односила на активности владе (извршне власти) у дефинисању аграрне политике, начину организовања рада Одељења за земљорадњу и сточарство (од 1900. године Одељење за пољску привреду и ветеринарство), државних пољопривредних завода и пољопривредних школа као носилаца активности у пракси. Други део поглавља посвећен је раду Српског пољопривредног друштва и земљорадничких задруга. Кандидаткиња је потом, при крају поглавља, анализирала законе који су се тicali пољопривреде у наведеном периоду, посебно законе који су се односили на унапређење појединих пољопривредних грана (виноградарство, воћарство, сточарство), законе о заштити од болести и штеточина (сточне заразе, говеђа куга, филоксерне заразе), законе о чувању имовине и накнади штете (чување пољског имања, осигурање стоке) и законе који су се односили на рад државних службеника, установа, удружења и школа у области пољопривреде.

У трећем поглављу **Пољопривредна производња** (150-420) мр Гордана Гарић Петровић је представила развој сваке пољопривредне гране појединачно и указала на промене у величини приноса, аграрно-техничком развоју, распореду радова и промету пољопривредних производа. На почетку сваке целине посвећене одређеној пољопривредној грани дала је и кратак преглед њеног развоја почев од средњег века. Осим тога, указала је и на процесе прераде

појединих пољопривредних производа и трговину змљорадничким и сточарским производима на домаћем и страном тржишту. Такође, приказала је рад појединих стручних удружења, као и најважније пољопривредне изложбе у земљи и највеће успехе домаћих излагача на изложбама у свету.

Мр Гордана Гарић Петровић је у својој докторској дисертацији пратила развој српске државе на основу њене економске снаге, истражујући тада доминантну привредну грану – пољопривреду. Структура докторске дисертације у тематском кругу омогућава да се сагледају кључни процеси проучаване појаве. Кандидаткиња се определила за тематске целине, јер је тако најбоље могла да представи резултате до којих је дошла у истраживању. Схватајући значај статистичких података у праћењу кретања у пољопривреди и коришћењу истих за увиђање економских могућности друштва и државе, она се успешно прикључила темама које су у тренду светске историографије. На основу статистичких података, закона и описа савременика, приказан је начин на који се пољопривреда развијала. Одабрани хронолошки оквир одговара пољопривредним пописима извршеним у Кнежевини (мањим делом) и Краљевини Србији. Регионалне разлике уважене су кроз представљање статистичких резултата по окрузима. Ради лакшег сналажења приложени су и спискови табела (49), графикона (82), илустрација (14) и карата (18), што омогућава прегледност и лакше сналажење читалаца. Табеле и графикони пружају довољно информација, а помоћу слика и карата стичемо и визуелну представу, која заокружује тему.

Ради обраде теме кандидаткиња је прегледала обиље историјских извора, од архивске грађе првог реда до објављених извора. Истраживања се базирају на необјављеној архивској грађи, објављеним историјским изворима, стручној штампи с краја 19. и почетка 20. века, објављеним статистичким подацима и савременој литератури из различитих научних дисциплина. Кандидаткиња је

архивска истраживања обавила у Архиву Србије, Архиву САНУ, Историјском архиву Београда и Архиву Југославије. Најобимнији део коришћене грађе чува се у фондовима Архива Србије (фонд Министарства народне привреде (МНП)– Одељење за земљорадњу и сточарство (МНП-3) и Одељење за пољску привреду и ветеринарство (МНП-П)). До сада ова грађа готово да није коришћена јер за њу не постоје архивска информативна средства и највећим делом је нефасциклирана. Друга два коришћена фонда Архива Србије, фонд Главног савеза српских земљорадничких задруга и Комплекс фондова задружних организација, садрже знатно мање докумената који се односе на период пре Великог рата. У Архиву САНУ је мр Гордана Гарић Петровић истраживала Историјску и Етнографску збирку, у којима се чувају рукописи необјављених етнографских дела и списа. Поред тога, за писање дисертације су корисно послужила и поједина документа из Архива Југославије (фондови Министарство финансија Краљевине Југославије и Главни задружни савез), и Историјског архива Београда (фонд Управа града Београда). При изради дисертације кандидаткиња је користила и богату оновремену стручну литературу, у којој је забележено низ података о пољопривредној пракси на српском селу. Прегледала је и истражила и стручну штампу, преваходно лист *"Тежак"*, кога је покренуло Српско пољопривредно друштво 1869. године. У периоду који је тема ове дисертације, започело је издавање и једне од најзначајнијих едиција у српској науци – Српског етнографског зборника. У оквиру едиције објављено је више дела захваљујући којима су сачувани значајни подаци о традиционалној пољопривреди појединих делова Краљевине Србије.

Кандидаткиња је истраживање за докторску дисертацију обавила у више фаза, у складу са уобичајеним истраживачким методама и постулатима историјске науке. Први корак представљао је преглед и анализирање већ постојеће литературе, како би што правилније позиционирала предмет истраживања. Даље ангажовање било је усмерено ка прикупљању релевантне

архивске грађе и публикованих извора. Резултати овако спроведеног истраживања дали су одговоре на кључна питања која се тичу развоја пољопривреде Србије и њених карактеристика у периоду од 1878. до 1912. године.

С обзиром на предмет обраде, Гордана Гарић Петровић је користила аналитички, квантитативни, компаративни и синтетички метод. На основу прегледа и анализе докторске дисертације мр Гордане Гарић Петровић, чланови Комисије су сагласни у оцени да је кандидаткиња успешно обрадила тему и дала научни допринос проучавању једне значајне теме из српске историје с краја 19. и почетка 20. века. Резултати до којих је дошла говоре о добром познавању теме коју је проучавала. Она је одабрала тему којом је могла да покаже да је овладала потребним методолошким знањима. Њени закључци су исправни и утемељени на необјављеној и објављеној изворној грађи и постојећој литератури. Интерпретација резултата такође сведочи о зрелости истраживачког поступка и приступа теми. Рад мр Гордане Гарић Петровић је препознатљив по прегледном и систематичном излагању резултата, критичности према историјским изворима и интерпретацијама претходника и способности препознавања битних података и извора. Дисертација је допринос привредној и друштвеној историји Краљевине Србије. Кандидаткиња је показала сигурност у интерпретацији и способност да користи, тумачи и упоређује разноврсну изворну грађу и литературу. Она је направила добру структуру докторске дисертације и правилно примењивала научни апарат који је одлика модерне историографије. Допринос научној мисли је и што је по први пут објединила новија и старија истраживања и разматрања која се односе на наведену тему. Кандидаткиња је целовитим сагледавањем и међусобним поређењем постигла вредан резултат, у који је уградила и сопствене закључке. Докторска дисертација је леп пример како је кандидаткиња успела коришћењем података пронађених у изворима и литератури да направи целину, која открива привредну историју Краљевине Србије. Такође треба истаћи да је

Гордана Гарић Петровић уложила додатни напор да би стекла неопходна знања из различитих научних дисциплина – географије, пољопривреде, ветерине, метеорологије. Она је направила искорак тиме што је резултате ранијих истраживања упоређивала са сопственим резултатима и закључцима. Овде наравно морамо нагласити да су у научном погледу за историјску науку веома битни и они резултати којима се ранија сазнања проширују и отварају нови круг питања за нека будућа истраживања.

Истражујући пољопривреду Србије на прелазу 19. у 20. век, кандидаткиња је установила да је ова привредна грана била у сталном успону. Основни потенцијал за свеукупни развој Краљевине Србије представљало је младо, национално и верски хомогено становништво. Прве генерације које су прошле обавезно образовање у основној школи понеле су на својим леђима модернизацијске процесе на селу. Традиционалне аграрне технике су се мењале сходно захтевима све развијенијег унутрашњег тржишта и повећаног извоза. То је нарочито приметно у ширењу културе шљиве и у наглом развоју живинарства. Иако су пољопривредни радови и даље углавном обављани традиционалним алаткама и оруђима, почела је да се шири употреба савремених машина, нарочито у областима са најразвијенијом земљорадњом, као што је било Поморавље.

Важност пољопривреде, као основне привредне гране, добила је и своју формалну потврду када је Законом о устројству Министарства за народну привреду, донетом 2. јануара 1883. године, омогућено формирање Одељења за земљорадњу и сточарство. У докторској дисертацији Гордане Гарић Петровић је по први пут указано на значај овог одељења, делокруг његовог рада, ако и његов шематизам. Поред тога, посебно су наведени закони који су се односили на област пољопривреде а који су омогућили да држава директно утиче на развој пољопривредне производње, њену модернизацију, одабир нових и напреднијих

сорти домаћих животиња и културних биљака, као и на рад пољопривредних установа и школа.

Истраживање мр Гордане Гарић Петровић добра је полазна тачка за схватање привредних и економских могућности српске државе од осамдесетих година 19. века до почетка балканских ратова. Овакав начин истраживања и презентације резултата је пожељан због критичког упознавања сопствене прошлости и поређења српског развоја са оновременим европским државама и позиционирања Србије међу њима.

Пољопривреда српске државе у периоду од Берлинског конгреса до почетка Балканских ратова представља важну историографску тему. О наведеној теми још увек није урађена посебна студија. Овом дисертацијом нуди се детаљна и разуђена слика најразвијеније и најзаступљеније привредне гране тадашње Србије. Кандидаткиња је на основу извршеног истраживања, анализе прикупљеног материјала заснованог на релевантној грађи и литератури, те његове обраде и компарације са раније објављеним радовима, кроз мноштво чињеница и детаља на јасан и прегледан начин употпунила празнину у српској историјској науци.

Закључак и предлог

На основу прегледа и анализе докторске дисертације мр Гордане Гарић Петровић, Комисија је сагласна у мишљењу да је одабрана тема научно релевантна и методолошки добро урађена. Докторска дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

Докторска дисертација **Пољопривреда Србије од 1878. до 1912. године** садржи све потребне елементе, задовољава постављене критеријуме и захтеве за израду дисертације и представља оригиналан и значајан допринос науци. Због

тога, Комисија предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета у Нишу да прихвати овај Извештај о урађеној докторској дисертацији и одобри њену јавну одбрану.

У Београду, 12. фебруара 2016.

КОМИСИЈА

др Божица Младеновић
редовни професор Филозофског факултета у Нишу

др Александра Вулетић
научни сарадник Историјског института у Београду

др Милић Милићевић
научни сарадник Историјског института у Београду